

MURA-VIDÉK – KERKA-VIDÉK – HETÉS: PROBLÉMÁK ÉS PONTATLANSÁGOK A TÁJAK NEVEZÉKTANÁBAN ÉS TÉRKÉPI ÁBRÁZOLÁSÁBAN

GYURICZA LÁSZLÓ

MURA REGION – KERKA REGION – HETÉS: PROBLEMS AND INACCURACIES
IN THE REGIONAL HIERARCHY OF PHYSICAL LANDSCAPE GEOGRAPHY

Abstract

In the physical geographic region-classification of Slovenian-Hungarian borderland, which changed several times in the past century, the names of the natural and ethnographic areas are mingled. The inaccurate markings on official maps and the mistakes in the nomenclature of region-classification partly derive from this. The author intends to provide an overview of the geological background of the borderland and of the characteristics of its recent surface and landscape development. The existent relief – all along the border – is characterized by a tripartition; each morphological unit continues on the other side of the border and – based on studies of ethnography and dialectology – each marks the core of a certain ethnographic region, split into half owing to the Treaty of Trianon. That is why in Hungary the names of these ethnographic regions cannot be applied as synonyms for micro-regions (Kerka region/Hetés). Therefore, the modification of the nomenclature of region-classification and the correction of inaccuracies of markings on maps – partially including cross-border areas – are justified.

Keywords: borderland, regional hierarchy, physical geographic micro-region, ethnographic area, erosional-derasional hills

Bevezetés

A Magyar Földrajzi Társaság 65. vándorgyűlésének helyszíne, Lendva környéke – tágabb értelemben a mai magyar-szlovén határvidék – természetföldrajzi tájbeosztása, illetve elnevezése az elmúlt bő egy évszázadban gyakran változott. A táji hierarchia kialakításában a felszínalaki kutatások eredményeinek figyelembevétele mellett szerepet játszottak politikai tényezők is, elsősorban a trianoni békeszerződés által meghúzott új határ, ami e terület néprajzi tájait kettévágta. Ennek következménye, hogy a térség tájainak nevezéktanában keverednek a természetföldrajzi és néprajzi tájak megnevezései, s ebből fakadnak a hivatalos térképeken szereplő pontatlan jelölések, illetve a tájbeosztás nevezéktanában tapasztalható problémák. A téma aktualitását az adja, hogy a társaság a vándorgyűlést 2012-ben első alkalommal rendezte meg határon túli (de egykori magyar) területen. Ez lehetőséget adott egyrészt a hazai természetföldrajzi kutatások hagyományos helyszíneitől távol fekvő térség táji összetevőinek, azok összefüggéseinek, illetve a természeti adottságok társadalmi hasznosításának, az ember és a táj kapcsolatának és ennek alapján a határ két oldalán fekvő területek táji egységességének bemutatására. Emellett – néprajzi-nyelvjárási kutatásokra hivatkozva – azt is bizonyíthattuk, hogy a határ által kettészelt felszínalaktani egységek a történelmileg kialakult néprajzi tájak egy-egy magterületét jelentik. Mivel a néprajzi tájak földrajzi helyzete nem azonos a térképeken (Magyarország nemzeti atlasza 1989, Magyarország atlasza 1999) rögzítettel, illetve a néprajzi tájaknak a határon belüli természetföldrajzi kistáj szinonimájaként való alkalmazása pontatlanságot eredményez, ezért a tanulmány javaslatot tesz a tájbeosztás nevezéktanának módosítására, valamint a néprajzi tájak jelölésének pontosítására.

Megjegyzendő, hogy a Földrajzi Közleményekben e témában jelent már meg figyelemfelhívó tanulmányunk (BAZSIKA E.–GYURICZA L. 2008), illetve több konferencián is érintettük a problémát, de ez idáig nem történt változás, sajnálatosan az átdolgozott kistájkezelési tervben (DÖVÉNYI Z. 2010) és az újonnan megjelenő magyarországi térképeken (köztük iskolai atlaszokban, ismeretterjesztő és tudományos jellegű tematikus térképeken) ugyanazok a régi hibák köszönnek vissza. Ezért a tanulmány témája továbbra is aktuális.

A szlovén-magyar határvidék természetföldrajzi vázlata, természeti erőforrásai

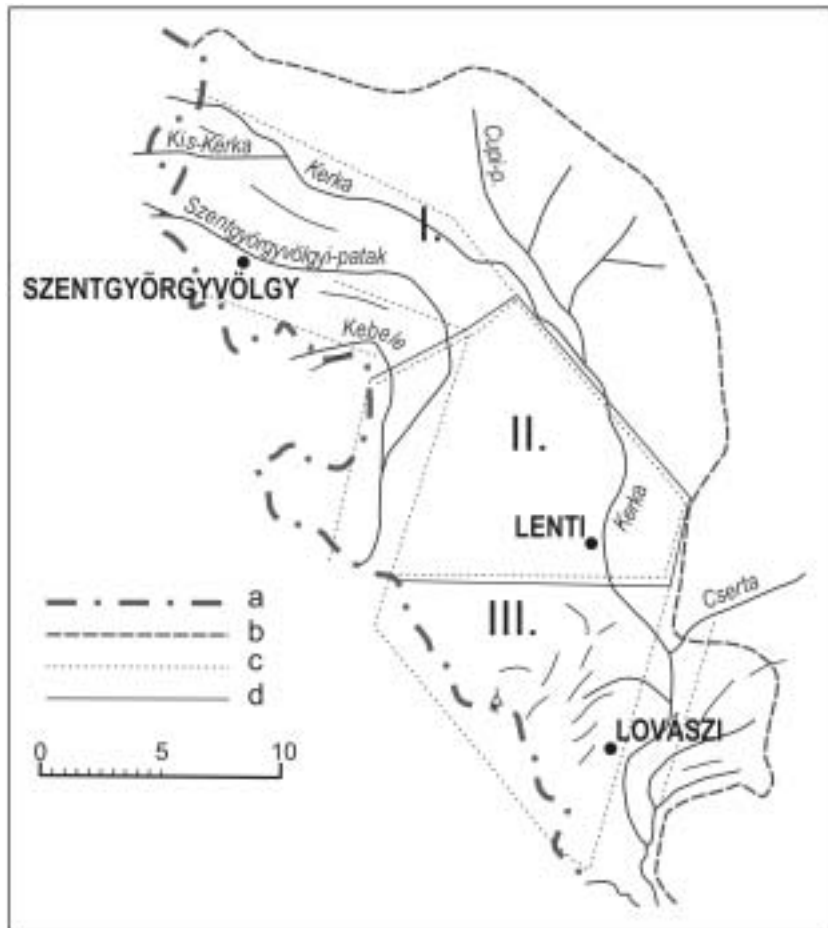
A határvidék földtani képződményeit illetően elsősorban a neogén üledékes rétegeket kell kiemelni, hiszen egyrészt országos viszonylatban az eddig ismert legvastagabb középső- és felső-miocén rétegösszlet kifejlődéséről van szó, másrészt a Lovászi–Bázakerettye zónában 3800 m vastagságban feltárt homokkő- és márgarétegekhez kapcsolódik a térség legjelentősebb természeti kincse, a kőolaj, amelynek felfedezése, illetve bányászata jelentős mértékben megváltoztatta az itt élő emberek életét. A dél-zalai olajmezők 1937-ben megindult feltárása (a Bázakerettyéhez közeli Budafapusztán volt az ország első termelő kútja) lényeges változást hozott a térség foglalkoztatottságában, egyes települések szerkezetében és az infrastruktúrában. Az addig kimondottan agrárjellegű táj népessége tulajdonképpen először került kapcsolatba az iparral, korábban ugyanis csak kisebb jelentőségű fűrészüzemek működtek a határvidéken. Az ipari lakosság kb. 90%-át a Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság (MAORT) foglalkoztatta. Lovásziiban és Bázakerettyén – ma is „kemp” néven említett – amerikai típusú, szellősen beépített, parkosított lakóegységeket hoztak létre uszodákkal, művelődési házakkal. Magyarországon e településeken alakították ki először a lakások konvektoros gázfűtését.

Az ötvenes évek közepéig – az újonnan felfedezett újfalui mezővel együtt – e térség adta Magyarország kőolajtermelésének csaknem egészét, miközben a határ túlsóoldalán, Lendvánál is felfutott a termelés. Mára a készletek nagyrészt kimerültek. A kilencvenes évek elejétől CO₂ besajtolásával zajlik a kitermelés, de a módszer teljes mértékben nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. (Viszont a szlovéniai oldalon Petesházánál ígéretes földgázmezőt fedeztek fel az elmúlt évben.) A meddő szénhidrogén-kutatófúrások ugyanakkor jelentős termálfűtési készletet tártak fel – főként a pannon rétegekben – a határ mindkét oldalán, erre épültek a térség turizmusát meghatározó gyógyfürdők, a szlovén oldalon Lendva és Moravske Toplice, a magyarországi oldalon Lenti helységeiben; Letenye és Bázakerettye termálfürdőjének inkább csak helyi jelentősége van (GYURICZA L. 2000a). A hévíz más irányú hasznosítása egyelőre csak a szlovén oldalon valósult meg: több helyütt működik üvegházás zöldség- és virágkertészet, a dobronaki Trópusi kert (Tropski vrt) – amely Közép-Európa egyetlen orchideatermesztő vállalkozása – idegenforgalmi vonzerőt is jelent. A magyar oldalon felmerült egy geotermikus erőmű építése Iklódbördöce határában, de a MOL egyelőre levette napirendről a beruházást. Így gyakorlatilag továbbra is kihasználatlan a földhőenergia a határvidék zalai oldalán.

A mai domborzati kép kialakulásának menetét két nagyobb szakaszra lehet tagolni (LOVÁSZ GY. 1970, GYURICZA L. 1991). A szárazulattá válástól az ó-pleisztocén végéig a terület felszínfejlődését túlnyomóan az akkumulációs folyamatok jellemezték, az Ős-Rába és az Ős-Mura az Alpokból kiérve a nagy esésű völgyekben hordalékkúpokat épített. A középső-pleisztocénben szerkezeti mozgások eltérítették a két vízfolyást, s megkezdődött a hordalékkúpok eróziója. Besüllyedt a Lenti-, illetve folytatásában a mai határon túl a Lendva-medence, a süllyedés megnövelte a környező területek reliefener-

giáját, s ez felgyorsította a völgyfejlődést és a hordalékkúpok felszabdalását. Szemben a keletebbi dombságokkal a térségben a löszképződés elmaradt, a nedvesebb, hűvösebb éghajlat hatására a hulló por vályogosodott, s rajta erdei talajok alakultak ki. Ez a vályog a felső-pannon agyagokkal együtt lehetővé tette egyrészt a durvakeramia-ipar kialakulását (Bajánsénye, Pórszombat: téglagyártás, Lenti-Iklódbördőce: az országban az egyik legjobb minőségű alapanyagra épült cserépgyár), másrészt az északabbi területeken (Gödörháza, Magyarszombatfa) híres hagyományos fazekasipar alakult ki, ami a 14. század óta ismert az Őrségben.

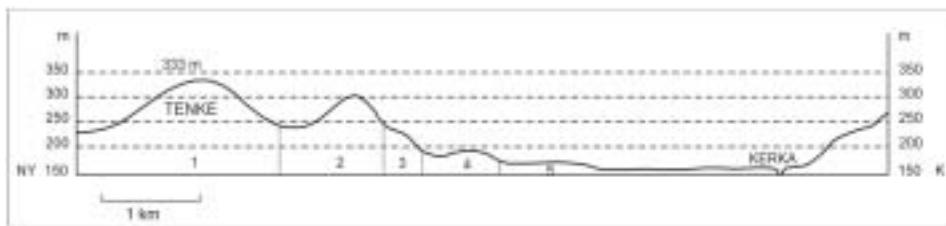
A szlovén-magyar határvidék *mai felszíne* egy 150–330 m magasságú eróziós dombvidék, amelynek könnyen pusztuló agyagos-homokos térszínét az areális és fluviatilis erózió gyorsan alakítja. Domborzata hármasszotatú (1. ábra). A térség központjában fekszik a szerkezeti törések mentén besüllyedt Lenti-medence, amely tökéletes feltöltött síkság, a

1. ábra Geomorfológiai egységek és szerkezeti vonalak a szlovén határ mentén (LOVÁSZ Gy. 1970, GYURICZA L. 1993).
Jelmagyarázat: a – országhatár, b – kistájhatár, c – szerkezeti vonalak, d – geomorfológiai egységeket elválasztó vonalak,
I – Szentgyörgyvölgy környéki dombvidék, II – Lenti-medence, III – Tenke-vidék.

Figure 1 Geomorphologic units and tectonic lines along the Slovenian border (LOVÁSZ Gy. 1970, GYURICZA L. 1993).
Legend: a – frontier, b – border of small landscape units, c – tectonic lines, d – lines dividing geomorphologic units,
I – Hills of the Szentgyörgyvölgy Region, II – Lenti-medence (Lenti Basin), III – Tenke-vidék (Tenke Region).

relatív relief 1–5 m/km². A kis medence a mesterséges határon túl kiszélesedve szervesen folytatódik a Lendva–Mura medencéjében, a magyarországi területen viszont rögszerűen kiemelkedő, különböző irányba kibillent szerkezeti egységek veszik közre. E síksági terület részmedencéjében fekvő, a mai határ mindkét oldalára kiterjedő néprajzi táj *Hetés*. Második egységként a határvidék északi részén egy erőzíos-deráziós jellegű dombvidék emelkedik, amelynek keleti része (Magyarországon Szentgyörgyvölgy környéki dombvidék néven) közepesen tagolt, mérsékelt relatív relief (15–45 m/km²) jellemzi. A túlnyomóan délies (DNY–DK-i) enyhe lejtőkön főként szántóföldi és – hagyományosan – rét-legelő-gazdálkodás folyik. Az egykori hordalékkúp a szlovéniai oldalon Goričko-dombvidék néven egyre tagoltabbá váló dombvidékként fokozatosan magasodik az Alpok felé, és az osztrák határ közelében éri el legmagasabb pontját (Sotinski breg 418 m). Az *Őrség* mint néprajzi táj e dombvidéken, a magyar-szlovén határ mentén, kisebb részt a határon túlra átnyúlva található. A határvidék harmadik, legtagoltabb része a Lenti–Lendva-medencétől délre emelkedő, 80–125 m/km² relieffel rendelkező dombság, a Tenke-vidék (a szlovéniai oldalon Lendavske gorice, azaz Lendva-hegy néven ismert), amelynek gerincén fut az országhatár. A dombvidék geomorfológiai szempontból teljes egységet alkot, csak a lejtőkiettség különbözőségéből következő tájhasznosításban van különbség a határ két oldala között: a lendvai déli és délnyugati lejtőkön szőlőkultúra honosodott meg, míg a magyarországi északi és keleti lejtőkön nagyobb arányban erdőket találunk (GYURICZA L. 2000b). A Kerka széles völgyében, illetve az azt övező pleisztocén teraszokon (2. ábra), valamint a Tenke-vidék déli–délnyugati peremén létrejött falvakat egyes néprajzkutatók, szlovéniai magyar történészek, nyelvjárásutatók *Göcsej* néprajzi táj délnyugati nyúlványának tartják (BAZSIKA E. – GYURICZA L. 2008, VARGA J. 1999).

2. ábra A Tenke-vidék NY–K-i irányú morfológiai szelvénye (GYURICZA L. 1997).

Jemagyarázat: 1 – pliocén végi hordalékkúp szintje; 2–5 teraszok: 2 – gүнz, 3 – mindel, 4 – riss, 5 – wүrm.

Figure 2 The West-East morphometric log of the Tenke Region (GYURICZA L. 1997).

Legend: 1 – level of colluvium at the end of Pliocene; 2–5 terraces: 2 – gүнz, 3 – mindel, 4 – riss, 5 – wүrm.

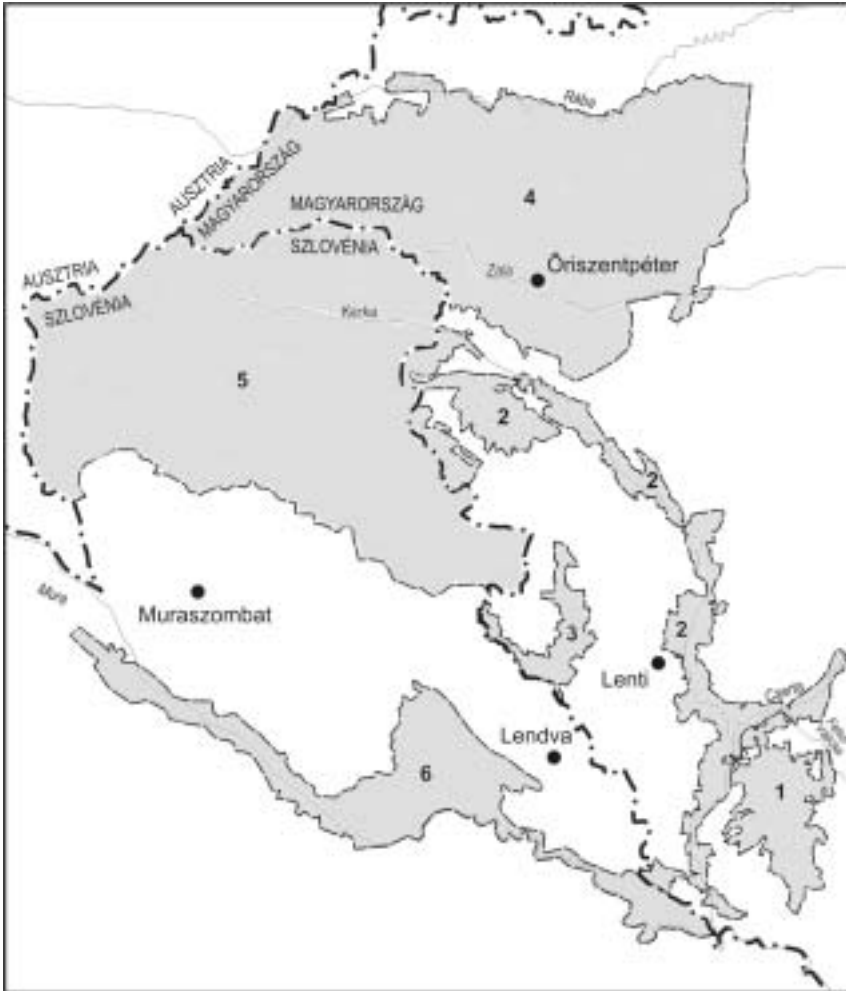
A határvidék *éghajlatát* döntően meghatározza, hogy – magyarországi viszonylatban – azon területek közé tartozik, amelyek legközelebb vannak az Atlanti-óceánhoz, az Alpokhoz és az Adriai-tengerhez. Ebből ered hőmérsékletjárásának mérsékelt kontinentalitása, a csekély hőmérsékleti ingás és a viszonylag bőséges csapadék. Az óceáni hatás következtében alacsony a nyári hőmérséklet (az *Őrség*ben csak 19 °C a júliusi középhőmérséklet), illetve a tenyészidőszak hőösszege (a határvidék északi részén 3000 °C alatt marad). Ugyanakkor a határvidék hazánk legcsapadékosabb területei közé tartozik; északon regisztrálható a legtöbb évi csapadék (Kercaszomor 824 mm), a középső területen kevesebb (Csesztreg 752 mm), míg délen ismét nő az évi mennyiség (Kerkaszentkirály 812 mm) az őszi mediterrán hatásra kialakuló másodmaximum következtében (GYURICZA L. 1997). A hűvös, nedves éghajlat hatására magas a relatív páratartalom, s ennek következményeként az ország legjelentősebb vízfelesleggel rendelkező térsége a szlovén határ menti térség. Nem véletlenül születtek itt olyan népi bölcsességek, mint „rongyos kabátért, gyerekért, esőért sose

imádkoztatok, mert az van anélkül is!'. Az aszály e vidéken kevésbé jelent veszélyt, mint a sok csapadék. A szőlés ugyanakkor utal arra is, hogy a hagyományos paraszti gazdálkodáshoz a természeti adottságok általában nem mondhatók kedvezőnek, csak egy alacsony szintű önellátáshoz biztosítottak a feltételek. A fentiekkel összefüggésben a *vízrajzi adottságok* a szántóföldi növénytermesztés számára szintén kedvezőtlenek. A magas talajvíz és a vízzáró agyag akadályozza a bőséges csapadék beszivárgását, így gyakori a belvíz. A vízbőség gátolja a *talajokban* a biológiai és kémiai aktivitást, a talajélet minimális; a sok víz hatására a talaj kimosódott, hő- és vízháztartása rossz, a talajok zöme szerkezet nélküli, termőrétegük sekély, tápanyagban szegény, humusztartalmuk alacsony, általában 1,6–2%, kémhatásuk savanyú, 4,0–5,0 pH jellemző. Leggyakoribb talaj az agyagbemosódásos, valamint a pszeudoglejes barna erdőtalaj, kisebb, de összefüggő területeken találunk erősen tömött szerkezetű réti talajokat, a patakok mentén pedig hordaléktalajokat.

A csapadékbőség és a kedvező hármás (kontinentális, óceáni és mediterrán) éghajlati hatás eredményeként a térségben magas fokú a biodiverzitás, változatos a növényzet és az állatvilág. Az eredeti *természetes növénytakaró* azonban nagymértékben megváltozott. A honfoglaláskor még összefüggő erdőterületből egykor jelentős arányt hódított el a mezőgazdaság; a tájhasznosításban vezető szerepe a szántóföldi növénytermesztésnek volt, de a fenti adottságokból következik, hogy a termésátlagok, illetve aranykorona-értékek tekintetében a határvidék messze elmaradt az ország belső területeitől. Ezért a földművelés napjainkra erősen visszaesett, aminek következtében is ma messze meghaladja az országos átlagot az erdők aránya. A magyarországi oldalon az utóbbi időkben ez még tovább is nőtt egyrészt a szarvasmarha-tenyésztés megszűnésével, másrészt a szőlőterületek csökkenésével (a fás legelők, illetve az elhagyott szőlők beerdősülnek). Összességében a természeti adottságok leginkább az erdőgazdálkodásnak kedveztek, amely a határvidék legősibb tájhasznosítási formájának tekinthető. Biztosította az építőanyagot, a tüzelőt, a szerszámok és használati eszközök anyagát, a munkalehetőséget, és részben az élelmet (erdei gyümölcsök, gombák, vadászat) is. Korábban a házakat kizárólag fából építették. A határ mindkét oldalán még ma is találunk boronafalú borospincéket, pajtákat, de néhol még fagerendából készített lakóházak is előfordulnak. A hetésiek híres fafaragók voltak. A határvidék első ipari üzeme is az erdőre épült, 1923-ban indult meg a termelés a Lenti Fafeldolgozó üzemben, amelynek jogutóda a szocializmus éveiben a legtöbb embert foglalkoztatta a térség magyarországi oldalán. A fafajták közül már a húszas években kiemelkedett az itt őshonos erdei fenyő, ami a gazdálkodásban ma is kiemelt helyet foglal el, az északi területeken aránya kb. 50%. A déli területeken a bükk (gyertyánnal) az uralkodó, míg a tölgy az egész térségben a második leggyakoribb fafaj. A korszerű erdőgazdálkodást társadalmi okok nehezítik, az elhibázott kárpótlás következtében a tulajdonviszonyok máig nem rendezettek. A nyugat-zalai erdők vadeltartó képessége kiváló, mind mennyiségi, mind minőségi szempontból jelentős a vadgazdálkodás, elsősorban a nagyvadak révén. Kitűnő minőségű a gímszarvasállomány, több világrekorder trófeát ejtettek már el Lenti környékén. Szintén kitűnő minőségű a vaddisznóállomány is, sőt az utóbbi időben a túlszaporodás már kimondottan súlyos károkat okoz a szántóföldi növénytermesztésben és a szőlőkben.

Mint a fentiekből kitűnik, a szlovén-magyar határvidék egységes természeti táját csak a politikai határok szabdalják fel, a határ teljes hosszában a geomorfológiai egységek, illetve a táji összetevők folytonosságot mutatnak. A már említett magas fokú biodiverzitás fennmaradását, a természeti értékek megmaradását vitathatatlanul elősegítette az antropogén hatások alacsony szintje is, „köszönhetően” egyrészt a periferikus helyzetnek, másrészt annak, hogy a magyarországi oldalon a szocializmus idején politikai okok miatt a határ térsége nehezen volt megközelíthető. Noha a szlovéniai oldalon nem korlátozták a mozgást,

a területfejlesztés terén a Mura-vidék elmaradt Szlovénia központi térségeitől (MOHOS M. 2005), ezért az antropogén hatások ott is alacsony szinten maradtak. E mindkét oldali periférikus helyzetnek köszönhető, hogy napjainkban a turizmusfejlesztés számára a határvidék adottságai előnyösek. A turizmus vezető „terméke” a gyógyturizmus, de a termásvíz mellett fontos természeti vonzerő maga a káros hatásoktól többnyire mentes táj, amely leginkább az ökoturizmus számára jelenthet alapot (GYURICZA L. 2009). E szempontból is rendkívül fontosak a védett értékek, illetve területek: a határvidék magyar oldalán húzódó Órségi Nemzeti Park szervesen folytatódik a túloldalon, de egyelőre alacsonyabb védettségi fokkal (Goričko Naturpark), emellett a Kerka-mente Natúrpark, valamint Natura 2000 területek és helyi védettségű értékek bővítik a kínálatot (3. ábra).

3. ábra A szlovén-magyar határvidék védett területei (GYURICZA L. 2009).

Jelmagyarázat: 1 – Vétyemi-ősbükkös, 2 – Kerka-völgy, 3 – Kebele-völgy (1–3 együtt: Kerka-mente Natúrpark [Natura 2000]), 4 – Órségi Nemzeti Park, 5 – Goričko Naturpark, 6 – Mura-völgy (Natura 2000).

Figure 3 Protected areas along the Slovenian-Hungarian borderland (GYURICZA L. 2009). Legend: 1 – Vétyem ancient beech forest, 2 – Kerka Valley, 3 – Kebele Valley (1–3 together: Kerka-side Nature Park [Natura 2000]), 4 – Órség National Park, 5 – Goričko Nature Park, 6 – Mura Valley (Natura 2000).

A legjelentősebb védett botanikai és zoológiai értékek a nemzeti park mellett főképp a völgyekben (magyarországi területen elsősorban a Kerka völgyében) maradtak fenn. Ennek oka, hogy az ártéri, helyenként mocsaras, vizenyős területet az ember kevésbé alakította át. Bár a Kerkát a hatvanas-hetvenes években szabályozták, aminek következtében a talajvízszint süllyedt, és a folyó vonalát kísérő élőhelyeket (rétek, kaszálók) kedvezőtlenül érintették a múlt század végi erőltetett meliorációs tevékenységek, szűzföldfeltörések, mégis a jelenlegi kutatások alapján megállapítható, hogy a Kerka ma hazánk azon vízfolyásainak egyike, amelyeket még többnyire természetes állapotok jellemeznek (LELKES A. – ÓVÁRI M. 2007). Turisztikai szempontból leglátványosabbak az ártéri növény-társulások tavaszi növényei (hóvirág, tavaszi tőzike, ligeti csillagvirág, kockás kotuliliom – helyi nevén kakukkvirág – stb.), míg a rétek igazi szépsége május-június táján mutatkozik meg (kígyógyökerű keserűfű, szibériai nőszirm, sárgaliliom stb.). A Kerka völgyéhez kapcsolódnak a ma már – a szarvasmarha-tenyésztés megszűnésével – átalakuló fás legelők, ahol több tanösvényt is kialakítottak. Az állattani értékek közül a nem védett, vadászható emlősök mellett meg kell említeni a fokozottan védett vidrát, és a hosszú idő után újra visszatért hódot. Utóbbiakat – Magyarország más területeivel ellentétben – ide nem visszatelepítették, hanem valószínűleg a Horvátországba, a Drávára visszatelepített egyedek úsztak fel a Murán keresztül a Kerka alsó szakaszára, s találtak itt megfelelő élőhelyet. A látogatók számára ezenkívül érdekességet jelenthet a változatos madárvilág (fehér és fekete gólya, töviszúró gébics, jégmadár, egerészölyv, darázsölyv, réti sas) is. A Kerka halgazdagsága is említést érdemel, a 26 fajból 8 védett, kettő pedig fokozottan védett (LELKES A. – ÓVÁRI M. 2007).

A mai magyar-szlovén határvidék természetföldrajzi tájbeosztásának változásai

A mai magyar-szlovén határvidék „földrajzi megnevezéséről” először néprajzosok tollából olvashattunk, hiszen e viszonylag kis területen három néprajzi táj is található: Göcsej, Hetés és Őrség. A néprajzkutatók természetesen a néprajzi tájak földrajzi helyzetét igyekeztek pontosítani, de földrajzi leírásokat is készítettek az általuk vizsgált területekről. PLÁNDER F. (1838) részletesen foglalkozott Göcsej „szőjejtésével” (nyelvjárásával), a néprajzi táj határait pedig a Válicka, Kerka és a Szala (Zala) folyók közé helyezte. GÖNCZI F. (1914) néprajzi kutatásai mellett korrekt földrajzi leírást is készített Hetésről és Göcsejről. Utóbbi természetes határait délen pontosítja (Válicka – Cserta völgye), míg Hetést a ma Lenti- és Lendva-medencének nevezett síksági terület középső részére helyezi, a mai országhatár két oldalára kb. fele-fele arányban. KOGUTOWICZ K. (1936) a trianoni elcsatolás ellenére a Muráig húzódó teljes területet Dunántúl, ezen belül a *Rábáninnen*i Nyugat-Magyarország részeként írja le, s megemlíti, hogy az agyagra épült őrségi fazekasság cserekereskedelmet folytat a vizenyős, lapos Hetésben virágzó kéziszővő ipart folytató lakossággal. Tehát Hetést medence jellegű sík területként értelmezi. A mai határvidék déli részén emelkedő dombvidéket (Tenke – Lendva-hegy) KOGUTOWICZ K. a *Mura mellék* részeként, *Alsó-lendvai rög* néven említi.

A II. világháború utáni földrajzi tájbeosztásokban kezdenek keveredni a természeti és a néprajzi tájak elnevezései, illetve a Trianon által kettévágott néprajzi tájak „bevándorolnak” az új határokon belülre (BAZSIKA E. – GYURICZA L. 2008). PÉCSI M. – SÁRFALVI B. (1960) tájbeosztásában a *Dunántúli-dombság* nagytájon belül a *Vasi-Zalai-dombság* középtájhoz sorolja mindhárom néprajzi tájat. Hetést teljesen helytelenül, Őrséget pontatlanul Vasba helyezi. Az Új magyar lexikon 1962-ben valószínűleg e megállapítás

alapján definiál helytelenül: „Hetés erdős halomvidék (250–300 m), a Dunántúl, illetve a Zala–Vasi-dombság délnyugati részén...”. A későbbi tájbeosztások BULLA B. (1962) tájbeosztásán alapulnak, aki az *Alpokalja* nagytáj, a *Nyugat-Zalai-dombság* középtáj részeként említi *Hetés és Kerka-vidék* néven a szlovén országhatár és a Kerka közti területet. Az *és* kötőszóval együtt helytállóan nevezhető a meghatározás, viszont e kötőszó eltűnik PÉCSI M. – SOMOGYI S. (1967) tájbeosztásában, s itt Hetés és Kerka-vidék már egymás szinonimájaként szerepel, ami teljesen téves felfogás (BAZSIKA E. – GYURICZA L. 2008). S ez a tévedés végigkíséri a későbbi tájbeosztásokat, illetve a térképi ábrázolások pontatlanságát eredményezte, többek között a MAROSI S. – SOMOGYI S. (1990), majd a DÖVÉNYI Z. szerkesztette (2010) kistáj-kataszterben, ahol a kistáj neve így jelenik meg a tájhierarchiában: 3. *Nyugat-magyarországi peremvidék* (nagytáj); 3.4. *Zalai-dombság* (középtáj); 3.4.1. *Nyugat-Zalai-kistájcsoport*; 3.4.12. *Kerka-vidék (Hetés)*. Ennek megfelelően *Magyarország nemzeti atlaszában* (1989) és *Magyarország atlaszában* (1999) is helytelen a néprajzi táj(ak) jelölése (4. ábra).

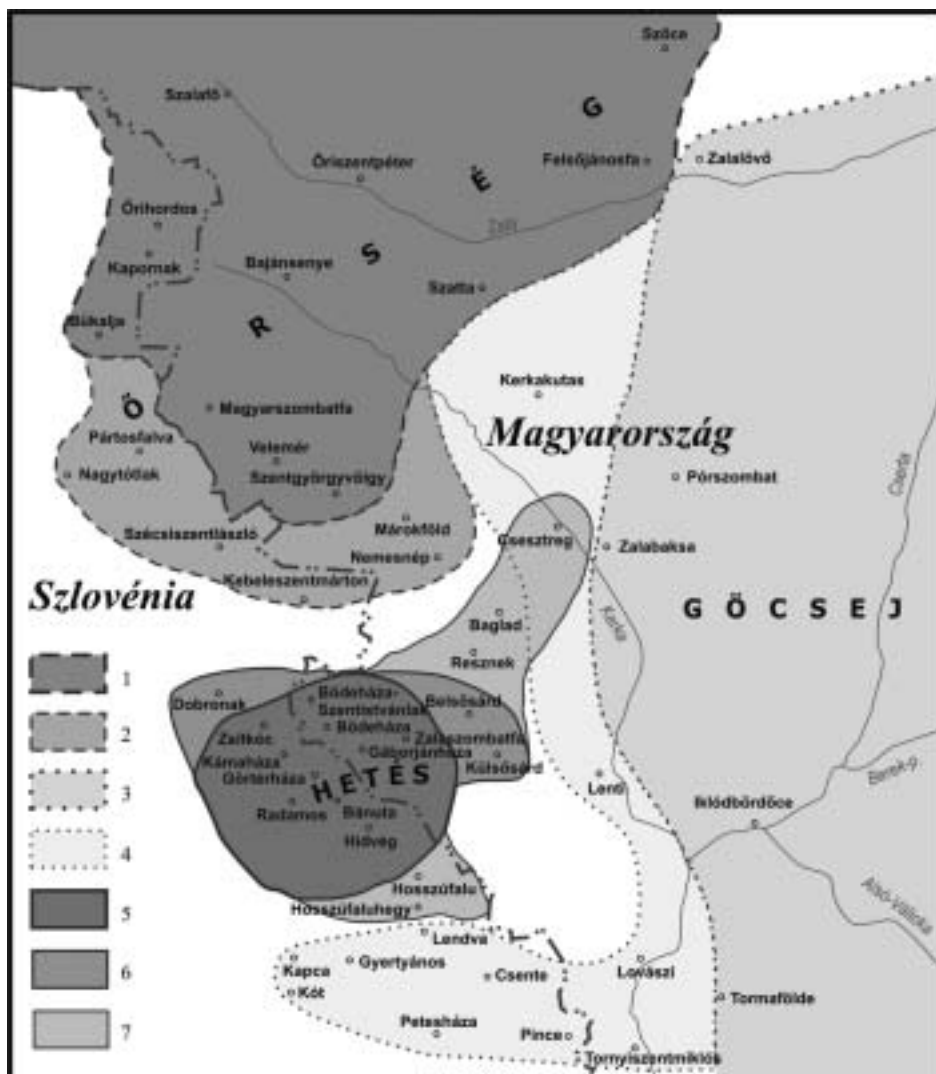
4. ábra Hetés helytelen, Őrség pontatlan jelölése Magyarország atlasza (Cartographia 1999) térképén, illetve a néprajzi tájak javasolt térképi megjelölése (nagybetűvel)
 Figure 4 Incorrect indication of Hetés and inaccurate marking of Őrség on the map of Atlas of Hungary (Cartographia 1999) and the proposed indications of ethnographic areas (with capital letters)

A magyar geográfusok az 1945-ben újra elcsatolt magyar terület földrajzi nevezékta-nával nem foglalkoztak. A hivatalos szlovén tájfelosztás – az ország centrumából kiindul-va – a Mura és a magyar határ közötti területet Prekmurje néven említi, de mivel ennek magyar jelentése (Murántúl) magyar szemszögből nem logikus, a szlovéniai magyarság körében a Muravidék (Mura-vidék) elnevezés terjedt el. Ennek keleti és északi határait az országhatár (magyar, illetve osztrák) jelöli ki, viszont Szlovénia belső területeinek irányá-ban a Mura mint tájhatár vitatható, hiszen a folyó mindkét oldalán hasonló földrajzi jelleg tapasztalható (BOKOR L. 2012).

A magyarországi táji hierarchiában lévő pontatlanságok részben abból fakadnak, hogy a geográfusok sajnos nem vették figyelembe a magyarországi és a szlovéniai magyar néprajzosok, történészek, nyelvjáráskutatók eredményeit. Hiszen a néprajzi tájakkal, így azok lehatárolásával számos szerző foglalkozott a II. világháború után is. Többek között SZENTMIHÁLYI I. (1977) tanulmányában történeti források és néprajzi adatgyűjtés alapján pontosan meghatározza Hetésnek a 18. század elejére kialakult, s a mai néphagyományban megőrzött területét, 11 falut sorolva oda a határ két oldalán. Ezt követi a *Magyar népraj-zi lexikon* (1979) meghatározása: „Hetés: Zala megye délnyugati, Göcsejvel szomszédos, a Kebele és a Lendva patakok között elterülő 11 falu vidéke”. VÉGH J. (1959) *Őrségi és hetési nyelvatlasz*ában hang-, alaktani és szóföldrajzi jelenségek vizsgálatával mutatja be az őrségi és hetési nyelvjárás csoportok kiterjedését, határait. Ő az 1950-es években csak a magyarországi területen végezhetett adatgyűjtést, a szlovéniai oldalon PENAVIN O. (1966) vajdasági magyar nyelvész folytatta a kutatást. A két nyelvatlaszból egyértelműen kiraj-zolódik a két néprajzi táj földrajzi helyzete. A nyelvjárási vizsgálatok alapján az egyes néprajzi tájak pontos határai ugyan vitathatók, viszont e tájegységek magterületei sem-miképpen sem. Az minden szerző számára egyértelmű, hogy Hetés és az Őrség átnyúlik Szlovéniába (illetve, hogy Hetés a Lenti–Lendva-medencében helyezkedik el), de abban, hogy e néprajzi tájakhoz konkrétan mely falvak tartoznak, már véleménykülönbségek van-nak (HALÁSZ A. 1994, VARGA S. 1997, GÖNCZ L. 1998, GÖNTÉR J. 1998, KERECSENYI E. 1998, MOLNÁR Z. M. 1999, VARGA J. 2000, KEPÉNÉ BIHAR M. – LENDVAI KEPE Z. 2006). Mindezeket a rendelkezésre álló nyelvföldrajzi és néprajzi szakirodalmakat összegezve, s részben saját kutatás (BAZSIKA E. et al. 2011) alapján egy korábbi tanulmányban (BAZSIKA E. – GYURICZA L. 2008) már kijelöltük a szlovén-magyar határvidék néprajzi tájainak hatá-rát; ez látható az 5. ábrán.

Összefoglalás

A mai szlovén-magyar határvidék földtani felépítése, mai felszíne, éghajlata, vízrajzi, növényföldrajzi képe egységes természeti tájat mutat, mindhárom geomorfológiai egység szervesen folytatódik a határ túloldalán, és mindháromhoz történelmileg kialakult néprajzi tájak kapcsolódnak, amelyeket – a természeti tájegységekhez hasonlóan – a trianoni békeszerződés kettévágott. Néprajzi, nyelvjárási, történeti kutatásokra hivatkozva megál-lapítható, hogy az Őrség kisebb mértékben, Hetés viszont fele részben átnyúlik a szlovéniai magyar területekre. Ezért e néprajzi tájak nevét Magyarországon belüli természetföldrajzi kistáj szinonimájaként nem alkalmazhatjuk. A Kerka-vidék elnevezés ugyan használható a Nyugat-Zalai-dombság határ menti térségére, de Hetés mint néprajzi táj ezzel nem azo-nos (4. és 5. ábra). Mindenképpen indokolt tehát a természetföldrajzi tájbeosztás nevezék-tanában a módosítást elvégezni, illetve a térképeken a néprajzi tájak jelölését – a határon átnyúló területeket is magába foglalóan – pontosítani.

5. ábra A néprajzi tájak kiterjedése a magyar-szlovén határvidéken (BAZSIKA E.–GYURICZA L. 2008).
 Jelmagyarázat: 1 – az Órség magterületéhez sorolt települések, 2 – a nem minden forrás által az Órséghez sorolt települések, 3 – a Göcsej magterületéhez sorolt települések, 4 – a tágabb értelemben vett Göcsejhez sorolt települések, 5 – a szűkebben értelmezett Hetéshez sorolt települések, 6 – a tágabban értelmezett Hetéshez sorolt települések, 7 – a nem minden forrás által Hetéshez sorolt települések.

Figure 5 The extension of ethnographical landscapes along the Slovenian-Hungarian border region (BAZSIKA E.–GYURICZA L. 2008). Legend: 1 – settlements belonging to the core region of Órség, 2 – settlements not exclusively classified as parts of Órség, 3 – settlements belonging to the core region of Göcsej, 4 – settlements classified as parts of Göcsej in its wider sense, 5 – settlements classified as parts of Hetés in its narrower sense, 6 – settlements classified as parts of Hetés in its wider sense, 7 – settlements not exclusively classified as parts of Hetés.

IRODALOM

- BAZSIKA E. – GYURICZA L. 2008: Néprajzi tájak „vándorlása” a magyarországi térképeken: Hetés, Göcsej és Őrség határainak vizsgálata. – Földrajzi Közlemények 132. 3. pp. 251–262.
- BAZSIKA E. – GYURICZA L. – MOHOS M. 2011: Hetés tájalakulásának társadalom- és nyelvföldrajzi aspektusai. – In: FÜLEKY GY. (szerk.): A táj változásai a Kárpát-medencében. Tájhasználat és tájalakulás a 18. században. Gödöllő. pp. 20–26.
- BOKOR L. 2012: Gondolatok a Muravidék elnevezéséről és területi hatáiról. – Földrajzi Közlemények 136. 1. pp. 56–65.
- BULLA B. 1962: Magyarország természeti földrajza. – Budapest. 424 p.
- DÖVÉNYI Z. (szerk.) 2010: Magyarország kistájainak katasztere – MTA FKI, Budapest. 876 p.
- GÖNCZ L. 1998: Őrségi végeken – Nabovih Őrsége. – Lendva–Lendava. 68 p.
- GÖNCZI F. 1914: Göcsej s kapcsolatosan Hetés vidékének és népének összevontabb ismertetése. – Kaposvár. 689 p.
- GÖNTÉR J. 1998: Dobronak. Múlt és jelen a határ mentén. – Lendva. 140 p.
- GYURICZA L. 1991: Die Herausbildung der Oberfläche der Kerkagegend. – Specimina Geographica, Pécs. pp. 133–148.
- GYURICZA L. 1997: Tájhasznosítási lehetőségek vizsgálata Nyugat-Zalában, különös tekintettel az idegenforgalomra. – Kandidátusi értekezés. Kézirat. Pécs. 150 p.
- GYURICZA L. 2000a: A termálvíz hasznosítási lehetőségei Közép- és Nyugat-Zalában. – In: LOVÁSZ GY. – SZABÓ G. (szerk.): Területfejlesztés – Regionális kutatások. Pécs. pp. 73–79.
- GYURICZA L. 2000b: A tájhasznosítás története és mai helyzete a magyar-szlovén államhatár mentén. – In: SCHWEITZER F. – TINER T. (szerk.): Tájékatási irányzatok Magyarországon. MTA FKI, Budapest. pp. 55–75.
- GYURICZA L. 2009: Ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek – az idegenforgalmi világtrendek tükrében – a szlovén–magyar határ két oldalán. – In: V. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia. Kolozsvár. pp. 123–129.
- HALÁSZ A. 1994: Az alsólendvai sajtó és a néprajz 1889–1919. – Budapest. 286 p.
- KEPÉNE BIHAR M. – LENDVAI KEPE Z. 2006: A hetési népi textilkultúra. – Lendva–Lendva. 123 p.
- KERECSENYI E. 1998: Hetés kiterjedése és legfőbb néprajzi sajátosságai. – Muratáj. Lendva–Lendava. pp. 133–139.
- KOGUTOWICZ K. 1936: A Dunántúl és a Kisalföld írásban és képen II. – Szeged. 298 p.
- LELKES A. – ÓVÁRI M. 2007: A Kerka-mente komplex természetvédelmi felmérése. – INTERREG IIIA Szlovénia–Magyarország–Horvátország Szomszédsgái Program 2004–2006. Mészi Fotó Könyvkiadó, Lenti. 19 p.
- LOVÁSZ GY. 1970: A Zalai-dombság főbb morfológiai problémái. – In: LOVÁSZ GY. (szerk.): Földrajzi tanulmányok a Dél-Dunántúl területéről. Akadémiai Kiadó, Budapest. pp. 11–83.
- Magyarország atlasza 1999. – Budapest, 132 p.
- MAROSI S. – SOMOGYI S. (szerk.) 1990: Magyarország kistájainak katasztere I. – MTA FKI Budapest. 479 p.
- MOHOS M. 2002: A szlovén-magyar nyelvhatár térségének tudományos feldolgozása. – In: MOHOS M. (szerk.): A határ, amely elválaszt és összeköt. Pécs. pp. 11–16.
- MOHOS M. 2005: Magyarok Szlovéniában a 21. század elején. – In: KUPA L. (szerk.): Globalitás – lokalitás. Pécs. pp. 155–160.
- MOLNÁR Z. M. 1999: Nyelvföldrajzi-szociolingvisztikai vizsgálatok a magyar nyelvterület nyugati régióiban. – Szombathely. 255 p.
- ORTUTAY GY. (főszerk.) 1979: Magyar néprajzi lexikon II. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 752 p.
- PÉCSI M. (főszerk.) 1989: Magyarország nemzeti atlasza – MTA FKI, Budapest. 395 p.
- PÉCSI M. – SÁRFALVI B. 1960: Magyarország földrajza. – Budapest. 327 p.
- PÉCSI M. – SOMOGYI S. 1967: Magyarország természeti földrajzi tájai és geomorfológiai körzetei. – Földrajzi Közlemények 91. 4. pp. 285–304.
- PENAVIN O. 1966: A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza. – A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 116. Budapest. 149 p.
- PLÁNDER F. 1838: Göcseinek esmérete. – Tudományos Gyűjtemény VI. pp. 3–34.
- SZENTMIHÁLYI I. 1977: A történeti Hetés. – Ethnographia 88. 2–3. pp. 412–436.
- Új magyar lexikon I–VII. 1962. – Akadémiai Kiadó, Budapest..
- VARGA J. 1999: Nyelvhasználat, névdivat. – Lendva–Lendava. 138 p.
- VARGA J. 2000: Hetés és Őrség. – Muratáj, Lendva–Lendava. pp. 183–194.
- VARGA S. 1997: A Dobronaki plébánia történetéből. – Lendva–Lendava. 150 p.
- VÉGH J. 1959: Őrségi és hetési nyelvatlasz. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 406 p.